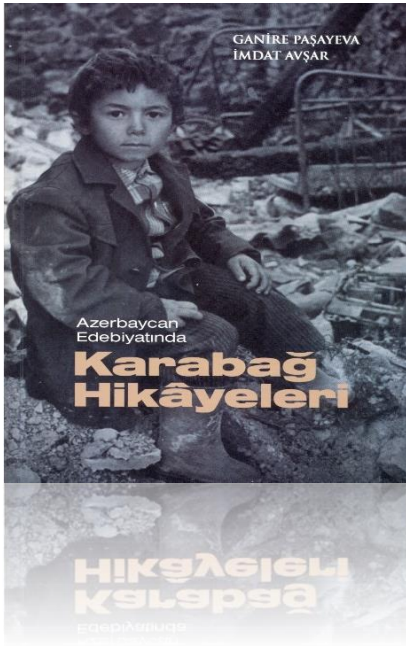

KARABAĞ'IN KARA BAHTINDAN GERİYE KALANLAR: "KARABAĞ HİKÂYELERİ" ÜZERİNE

Hakan ÇALIK¹

XII-XIII. yüzyıldan beri tarihte birçok Türk hükümdarın kışlak olarak seçtiği Karabağ bölgesi, Türkler tarafından "Yukarı" veya "Dağlık" Karabağ olarak adlandırılır. Dağlık Karabağ, aslında Karabağ olarak bilinen coğrafi arazinin bir kısmını oluşturur. Güneyde Araz nehri, kuzeyde Kura nehri ve doğuda her iki nehrin birleştiği noktaya kadar, batıda ise Küçük Kafkas dağlarına dek uzanan araziye kapsar (Qasımlı 2015: 26).

Gerek doğal güzellikleri, gerekse jeo-stratejik konumuyla Kafkaslarda önemli bir yere sahip olan Karabağ, 19. yüzyılın başlarında Rusya tarafından işgal edilir. Sovyetlerin hâkim olduğu bu dönemde, Azerbaycan Türkleri ile birlikte yaşayan Ermeniler, 1980'li yılların ortalarından itibaren Sovyetlerdeki çöküşü fırsat bilerek çeşitli propagandalara başlar. Özellikle Azerbaycan'ın iç işlerine müdahale ederek coğrafi, siyasi, etnik ve kültürel anlamda Azerbaycan'a ait olan

Dağlık Karabağ'ı işgal etmek için bahaneler arar. Azerbaycan'ın henüz düzenli bir ordusunun olmadığı dönemde, Ermeniler istediği fırsatı yakalar ve ülke topraklarının %20'sini oluşturan bu güzel yurdu işgal eder. Ermenilerce işgal edilen bu topraklar, Azerbaycan'ın sulanan topraklarının % 70'lik kısmını oluşturur. Ayrıca nüfusun % 13' ü kendi kadim yurtları içerisinde göçmen durumuna düşürülür. İşgal edilen bölgelerden 4.392 km² alana sahip Yukarı Karabağ'dan 192.300 kişi olmak üzere yaklaşık bir milyon Azerbaycan Türk'ü yıllarca yaşadıkları yurtlarından kovularak Azerbaycan'ın içlerinde çadır kentlerde yaşamaya mahkûm edilir (Çiçek 2015: 211) Bu soykırımda binlerce insan şehit olur ve esirler işkencelere maruz kalır. Aileler parçalanıp yok olurken, kadınlar dul, çocuklar yetim bırakılır. İnsanların varlık yokluk mücadelesi verdiği, savaşın soğuk yüzüyle karşılaşılan o sıkıntılı günler Bahtiyar Vahapzade'nin şiirinde şöyle ifade edilir:

¹ Arş. Gör., Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: calikhakan46@gmail.com

*“Başının üstünde öz tavanı yok,
Yavanlık bir yana, heç yavanı yok.
Bu güne, səhərə bir gümanı yok,
Ay özü özünden uzak didergin.
Esdı, hardan esdi bu semum yeli?
El başı kesmedi, kesdi baş eli.
İsti yuvasından perik düşeli
Gâh orda, gâh burda qonaq didergin” (Vahapzade 2005: 361)*

Karabağ üzerinde oynanan oyunu anlamanın yolu, bu toprakların geçmişini ve geleceğini okumada yatar. Ermenilerin Azerbaycan'dan toprak talebi, çok eskiye dayanır. 1918'lerde Ermeniler, Azerbaycan halkını ortadan kaldırmak için harekete geçer. Cafer Cabbarlı'nın “Atan Kazaklardır” eserinde bu hadiselerin arka planı dile getirilir. Kendilerini Bolşevik ve Sosyalist olarak gören Şaumyan, T. Emirov, S. Lalayev Taşnakların liderleri ile birleşerek, Bakü, Şamahı ve Nahcivan'da binlerce suçsuz günahsız insanı vahşice öldürür. Buna rağmen yavuz hırsız misali Türklerin soykırım yaptığını iddia etmekten geri kalmazlar (Vahapzade 1991: 170-173).

Karabağ Savaşlarındaki gerçek hakikat, “sulh-perverlik” kavramını anlamayan her millet için gözden ırak olacaktır. Her ne kadar savunma bir hak olsa da, savaş başlı başına insanlık suçudur (Özgül, 2014: 1). Dolayısıyla Ermeniler, Karabağ'da bu suçun en ağır olanını işler. Karabağ'da yaşanan bu savaş, başta Azerbaycan halkı olmak üzere bütün Türk milletinin zihninde onulmaz izler bırakır. Yaşananların artık tarih olmaya yüz tuttuğu ortadadır. Geçen bunca zamandan sonra önemli olan tarihten çıkarılacak ders ve bunu gelecek neslin inşasında düşmanlara karşı daha bilinçli olunma yolunda kullanmaktır. Bu noktada “*Toplumsal kimliğin “milli ruh” kazanarak yeniden sunumu ise edebiyat aracılığıyla gerçekleşir*” (Kanter 2014:340). Çünkü “*edebiyatın toplum belleğiyle olan sıkı ilişkisi onu toplumun teşekkülünde önemli bir yere oturtmaktadır. Bu bakımdan edebiyatın ortak bir aidiyet duygusu oluşturabilme gücü göz ardı edilmemelidir. Özellikle toplumun doğduğu, var olmaya başladığı savaş ve kurtuluş zamanları tarihi vesikalar ya da diğer iletişim araçlarının sağladığı gibi edebi eserler sayesinde de toplum belleğinde yaşayabilmektedirler. Edebi eserler birbirine bir şekilde bağlanmış toplumu birbirinden haberdar ederek aidiyet duygusunu güçlendirme kabiliyetine sahiptirler*” (Dinçer 2014: 610). Bu bağlamda edebiyatın vd. sanatların yaşananları ölümsüz kıldığı göz ününde tutularak Karabağ Savaşları tekrar tekrar okunmalıdır. Özellikle savaşın sadece cephede yaşanan çatışmalardan ibaret olmadığı, cephe gerisinin de en az cephe kadar önemli olduğu hatta cephedeki başarının arka planında cephe gerisinde yaşanan olaylarla eşdeğer olduğu (Keskin 2014: 808) unutulmamalıdır.

Karabağ, Türk Dünyası için kanayan ortak bir yara konumundadır. Maalesef bu yara gün geçtikçe kabuk bağlamaya yüz tutar. Karabağ savaşlarından geriye kalanlar bütün Türk Dünyasının ortak yazgısıdır. Bu noktada Türk milletine düşen görev bu yazgıyı bozmak ve yeniden şekillenen coğrafyada eski hâkimiyeti sağlamak olmalıdır. Bu bağlamda Türk Dünyası edebiyatlarına yaptığı hizmetleriyle bilinen İmdat Avşar ile yine Türk Dünyasının yılmaz savunucusu Azerbaycan Milletvekili Ganire Paşayeva'nın ortak çalışmaları sonunda Karabağ

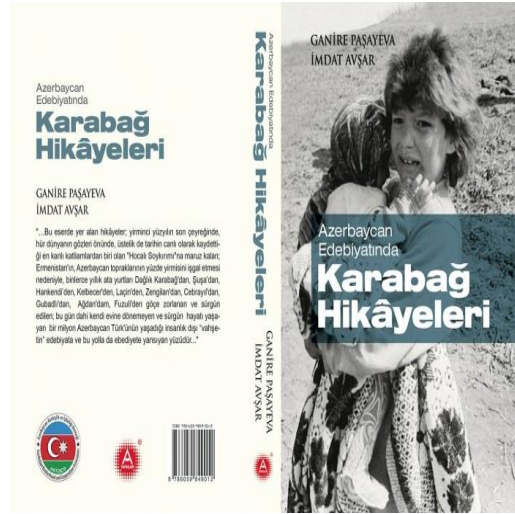
Savaşlarını konu edinen **Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Hikâyeleri**² adlı eser; Türk Dünyasının kaybettiği kolektif bilinci ve aidiyet duygusunu geri kazandırma konusunda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

İçerisinde yirmi bir hikâye bulunan “Karabağ Hikâyeleri” adlı antoloji, 2015 yılında ilk baskısını, 2016’nın başlarında ise ikinci baskısını (sağda) yapmıştır.

Türk Dünyası cihan hâkimiyeti duygusundan uzaklaşarak hüküm sürdüğü topraklardan sürgün edilir ve değerleri ötelenir. Türk Dünyasının içinde bulunduğu gaflet uykusunu hisseden yazar İmdat Avşar, “Karabağ Hikâyeleri”nin takdim kısmında şunları söyler: *“Türk’e ve Müslüman’a karşı hemen her konuda ikiye bölünmüş bir siyaset izleyen ve çifte standart uygulayan Avrupa’yı bir kenara bırakalım, Türk Dünyasında ve Azerbaycan ile özbeöz kardeş olan Türkiye’de bile,*

Azerbaycan’ın milli meselelerine, Azerbaycan Türklerinin uğradığı zulme duyarsız kalmaları ve bu gün bazı Ermeni yazarların “Tehcir Hikâyelerine” övgüler dizerek ağlayan “Türkiyeli Şuursuzların”, Azerbaycan’ın kudretli yazarlarından ve onların Karabağ faciasıyla ilgili edebi eserlerinden habersiz olmaları da aynı algı operasyonunun bir parçasıdır” (s.7-8). “Karabağ Hikâyeleri”ne bu söylemler doğrultusunda bakıldığında, başta Türk Dünyası olmak üzere, *“savaşın bir insanlık suçu”* olduğuna inanan bütün milletler için ders çıkarılması gereken önemli bir miras olduğunun farkına varmak güç değildir.

İmdat Avşar ve Ganire Paşayeva tarafından ortak bir çalışma sonucu hayata geçirilen “Karabağ Hikâyeleri”nin hazırlanma dönemi ve süreci de önemlidir. Çalışmanın 2015 yılında hayata geçirilmesinin sebebi ise; *“Nisan ayından itibaren Ermenilerin, “sözde soykırım” aldatmacasıyla bütün dünyanın gözünü boyamaya; medyayı, sinemayı, edebiyatı, sanatı da devreye sokarak, yüz yıl önce soykırıma uğradıkları yalanını bütün dünyaya duyurmaya, bütün dünyada “mazlum Ermeni” algısı oluşturarak, Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesinde, Hocalı’da hür dünyanın gözleri önünde sahneledikleri asıl “soykırımı” unutturmaya çalışacakları bir dönem”* (s.7) hayallerine karşılık Azerbaycan’ın haklı sesini gözler önüne sermektir. Bu bağlamda 21.yüzyılın bir algı yaratma çağı olduğuna inanan her iki yazar; edebiyat ve edebi eserlerin sinemaya uyarlanması ve medya aracılığıyla bunların propagandaya dönüştürülebileceğine inanır. Paşayeva, Ermenilerin algı operasyonu konusundaki başarılarını teyit ederken, Avşar da içinde bulunduğumuz çağın acı gerçeğini şöyle özetler: *“İnsanlığın ulaştığı en ileri medeniyette yaşayan bizler, aynı zamanda adalet duygusunun yok edildiği, vicdanların susturulduğu, “güçlü” olanın “haklı” sayıldığı ve zalimin mazlum gösterildiği bir dünyada yaşıyoruz. Tarih, elbette milletlerin mücadele sahnesidir; ancak küreselleşmeyle birlikte, milletlerin mücadele ettikleri zeminlerin de büyük bir hızla değiştiğine şahit oluyoruz. (...) “Algı oluşturmak” ve oluşturulan bu “algıyı*

² Paşayeva, Ganire – Avşar, İmdat (2015). *Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Hikâyeleri*, 1. Baskı, Ankara: A Yayınları (Not: Metin alıntıları kitabın birinci baskısından yapılmıştır.)

yönetmek”, mücadelenin en hassas noktası haline geliyor. Bazı Avrupa ülkeleri parlamentolarının “tarih yapma” hevesiyle, Türkler aleyhine çıkardıkları “sözde soykırım” ile ilgili kanunlar, bu algı operasyonlarının bir sonucudur” (s.7). Avşar'ın bu cümleleri Karabağ Türklerinin dramatik yaşamının hala devam ettiği gösterir. Yurtlarını kaybetmelerinin yanı sıra bu insanların manevi değerlerinin de ellerinden alınması, o insanların bilincine, geçmişine ve geleceğine sürülmüş kara bir leke olarak tarih sayfasında yerini alacaktır. Bu noktada yazar Avşar ve Paşayeva Karabağ'ın “kara bağlayan” hikâyelerini bir araya getirerek, tarihin yanlış yazılmasına karşı toplumda ön bilinç oluşturmaya çalıştılar. Türk Dünyası olarak yapılacak en güzel şey bu saatten sonra, bu çağrıya kulak verip Karabağ'ın gerçek sahibine ulaşıncaya dek çaba gösterme olmalıdır.

Paşayeva, kitabın önsözünde Karabağ ile ilgili siyasi mücadelenin yanı sıra sanat ve edebiyat yoluyla da göz ardı edilen gerçeklerin ortaya çıkarılabileceğini vurgular: “Bu açıdan, geçen yüzyılın trajedisi olan, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgalini, Karabağ'da yaşananları; Hocalı'da yaşanan insanlık dışı vahşeti ve Türklere yapılan soykırımı, yüz yıllarca unutulmayacak şekilde, edebi eserlerinde dile getiren yazarlarımızın, bu eşsiz eserlerini öncelikle kardeş Türkiye'de ve Türk Dünyasında, sonra da yabancı dillere çevirerek bütün dünyada yayımlamak gerekiyor. Biz, bu amaçla yola çıktık ve elinizdeki bu kitap, işte böyle bir zaruretten doğdu” (s. 11). Ganire Paşayeva'nın da ifade ettiği gibi Karabağ hakikatlerinin anlatılması, yazılması ve duyurulması gerekir. Kısmen böyle bir çalışmayla Karabağ'da yaşanan gerçek hakikatler, Türkiye'de duyurulmaya başlandı. İmdat Avşar ve Ganire Paşayeva tarafından Kayseri, Eskişehir, Niğde, Kırşehir... gibi birçok ilde hem “Karabağ Hikâyeleri”nin tanıtımı hem de Türkiye ve Azerbaycan'ın siyasi ve sosyo-kültürel ilişkilerini gündeme getiren konferanslar düzenlendi. Toplumun, özellikle gençlerin yoğun ilgi gösterdiği bu konferansların devam edeceği bilinmektedir.

“Karabağ Hikâyeleri”, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 28 Kasım 1999 yılında Isparta'da yaptığı konuşmadan alıntılanan kısa bir kesitle başlar. Aliyev, burada Ermenistan ile Azerbaycan'ın ilişkilerine değinir. Ayrıca Karabağ'ın tekrar Azerbaycan topraklarına katılacağını ve Azerbaycan devletinin geleceği hakkında ifadelerde bulunur: “...Ben, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki anlaşmazlığın barış yoluyla halledileceğini ümit ediyorum. Biz, barış taraftarıyız, yeniden savaşmak istemiyoruz... Ancak, işgal edilen topraklarımızın Ermenilerin elinde kalmasına da asla müsaade edemeyiz. Biz Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlamaya çalışıyoruz ve bunu sağlayacağız. İşgal edilen topraklarımızdan sürgün edilen vatandaşlarımızı kendi evlerine, kendi yurtlarına döndüreceğiz. Bu topraklar Ermenistan

silahlı kuvvetlerinin işgalinden kurtarılacak ve Azerbaycan, bağımsız bir devlet olarak hızla gelişip büyüyecektir" (s.5). Türk milletinin bir ferdi olarak Karabağ'ın Türk yurdu olduğunu görmek en büyük arzularımızdan biridir.

Kitap, yazar İmdat Avşar'ın takdimiyle devam eder. Avşar, takdim kısmında globalleşen dünyada "güçlü", "haklı", "algı yönetimi" gibi kavramların nasıl misyon yüklediklerinin altını çizer. Avşar, ayrıca çağın özelde Karabağ sorununa, genelde ise bütün Türk Dünyasına karşı çifte standart uyguladığını belirtir. Bu bağlamda Avşar; *"bu eserde yer alan hikâyeler(i); yirminci yüzyılın son çeyreğinde, hür dünyanın gözleri önünde, üstelik de tarihin canlı olarak kaydettiği en kanlı katliamlardan birine maruz kalan, Hocalı'da soykırıma uğrayan, binlerce yıllık ata yurtları Şuşa'dan, Ağdam'dan sürgün edilen Azerbaycan Türklerinin, Dağlık Karabağ'da yaşadıkları "Ermeni Vahşetinin" edebiyata ve bu yolla da ebediyete yansıyan yüzü"* (s.8) olarak değerlendirir.

Kitap, takdim bölümünden sonra Ganire Paşayeva'nın yazdığı önsözle devam eder. Paşayeva, önsözde insan gerçeğinin çağımızda çıkmazda bulunduğunu vurgular. Özellikle insanlar için yaşanan olayların gerçek bilgisine ulaşmanın çaba göstermeksizin imkânsız olduğunu belirten Paşayeva; *"Yaklaşık iki yüz yıldır, hakikatlerin tahrip edildiği, tarihi gerçeklerin bilinçli şekilde saptırıldığı, propaganda ve yalanlar üzerine sahte tarihlerin inşa edildiği, vicdanların körleştirildiği ve maalesef, zalimlerin mazlum postuna bürünerek mazlumun zalim gösterilmeye çalışıldığı bir süreçten"* (s.9) geçildiğini söyler. Kazanmak için her yolu mubah gören bir zihniyete karşı, uyanık kalmak ve olayların farkında olmak her Türk evladı için zorunluluktur. Aksi takdirde, Anadolu'da, Kafkaslar'da, Doğu Türkistan'da, Kerkük'te, Kırım'da, Ahıska'da Türklere yapılan soykırımları edebiyat ve sanat yoluyla, çağımızın dili olan sinema aracılığıyla dünyaya duyuramadığımız gibi, daha dün denilebilecek kadar yakın bir dönemde, Karabağ'da, Hocalı' da Azerbaycan Türklerine karşı yapılan soykırımı da duyuramayız (s.10). Bütün bu sıkıntıları, Türk edebiyatının dile getirecek güçte olduğuna inanan Paşayeva, edebi eserleri, sinemaları Türk'ün haklı sesini duyurabileceği en etkili yol olarak görür. Bu doğrultuda "Karabağ Hikâyeleri" adlı eseri; barışa, kardeşliğe, birlik ve beraberliğe yapılan bir çağrı olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

İmdat Avşar'ın Azerbaycan Türkçesinden, Türkiye Türkçesine aktardığı yirmi hikâye dil ve üslup açısından oldukça sade, akıcı ve samimidir.

Hikâyelerden biri, Azerbaycan edebiyatına kalemiyle "gönüllü kültür elçisi" olan yazar İmdat Avşar'a aittir. Geriye kalanlar ise başta Ganire Paşayeva olmak üzere Sabir Rüstemhanlı, Elçin Efendiyev, Ejder Ol... gibi Azerbaycan edebiyatının usta kalemlerine aittir.

Okur olarak bize sunulan hikâyelerin yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan şeyler olduğunun bilincine varmalı, zihnimizi ona göre hazırlamalıyız. "Karabağ Hikâyeleri"ni okuyan herkesin, okuduklarından daha çok şey yaşandığını hissetmemesi olanaksızdır. Çünkü Azerbaycan Türklerinin, Karabağ savaşlarında yaşadığı onca acı ancak yaşayanlar tarafından bilinir. Usta bir yazar olan Vahapzade'nin, Karabağ olaylarının yaşandığı dönemdeki ruh halini yansıttığı; *"Karabağ hadiseleri başlayalı elime kalem aldığımda bütün vücudum titremeye başlıyordu. Kalem içimdeki gazabı ve kini istediğim gibi yazıya dökemiyor. Hiddetim ve düşüncemin yoğunluğu istediğim gibi yazmama mani oluyor. Çünkü halkıma yapılan zulüm o kadar büyük, o kadar dehşetli idi ki buna*

tahammül etmem mümkün değildi. Zulüm ve haksızlığın bu derece olabileceğine ihtimal veremezdim. Gözlerimle görsem de aklım bunu kabul etmekte güçlük çekiyor. Kalbimin ve aklımın kabul etmediği, üzerlerimize yağmur gibi yağan iftiralara hangi sözle cevap verebilirim? (Vahapzade, 2008: 349) ifadeleri yazarların ait olduğu toplumun acısını dile getirmede ne kadar zorlandıklarını ortaya koyar. Aynı durum "Karabağ Hikâyeleri"ndeki yazarlar için de geçerlidir. Hem Azerbaycan vatandaşı olarak o olayları yaşayıp, hem de bir yazar soğukkanlılığı ile yaşadıklarını kaleme almak zorunda kalacaksınız... Bu durum, ancak "Toplumsal dinamikleri ayakta tutarak topluma yön veren edebiyatçıları" (Kanter 2014: 340), sanatçıların üstesinden gelebileceği durumdur. Nitekim milli marş şairi Mehmet Akif Ersoy'un; "Allah, bu millete bir daha İstiklal marşı yazdırmasın" sözü acıyı yaşamının ve onu kaleme almanın zorluğunu en güzel şekilde özetler.

Kitabın birbirinden acıklı ve dramatik hikâyelerden oluştuğu önceden belirtildi. Her ne kadar hikâyeler acıyla yoğrulsa da, hikâyelerin arka planında aşk gibi kutsal bağı, Türk insanın büyüklüğünü, milli ruhunu, her zaman hak ve adalet üzere yaşam sürdürdüğünü görmek de mümkündür. Dolayısıyla hikâyeleri okudukça hem üzüleceğiz hem de atalarımızın yüzyıllar boyunca yaşadığı büyük ıstıraplara rağmen Yunus Emre'nin "Yaratılanı severim, Yaratandan ötürü" düsturundan ayrılmadığını gördükçe gurur duyacağız.

Kitabın ilk hikâyesi Sabir Rüstemhanlı'nın kaleminden dökülen *Cemil ile Ayçiçek*'in aşkıyla başlar. Bu aşk ki Karabağ'ın havası ve suyu kadar masumca... Hikâye aşkla başlar ama âşıkların ayrılmasıyla son bulur. Tıpkı Karabağ ile Azerbaycan gibi... Cemil ile Ayçiçek, Karabağ savaşlarında köyleri Umudlu'nun gözleri önünde nasıl da vahşice yok edildiğine tanık olurlar. Hikâyede bir yanda binlerce yıllık geleneklerini bir kenara koymayıp, kapılarına gelen ve onlardan medet umanlara yardım elini uzatan Umudlu köyünün aksakallısı İsmayıl Bey varken diğer tarafta Heyvalı'ya sığınan yüzlerce Umudlu Türk'ünü diri diri ateşe atan Ermeni Abram bulunur. Hikâyede Cemil ile Ayçiçek'in kavuşamamasına üzülrken, Cemil'in babası olan Muharrem'in şu sözleri aklınızdan çıkmayacaktır: "İnsanın gözü dönmeye görsün, bir kere döndü mü, olmayacak işlere el atar, diyordu. Savaş, hiçbir şeyi ayırmadan yakıp geçer. Ama vahşiliğin bile belli bir sınırı var. Ermeni vahşiliğinin ise hiçbir hududu yokmuş. Bu olanlar her ne ise insanlıkla dinle, imanla alakası olmayan hayvani duygular ve bu savaşta bütün murdarlığıyla ortaya çıkan ilkel bir kana susamışlık, tedavisi olmayan bir kuduzluktur..." (s.37). Tek düşüncesi, Umudlu köyünün belki de son nişanesi olan Ayçiçek'i, katliamdan kurtarmak olan Cemil'in başaramadığını anladıktan sonra yeri göğü inleyen uluması, Kızılkuş'un ona eşlik ederek çığlık çığlığa ötüşü gözlerimizin önünden film şeridi gibi akıp geçecektir.

Elçin Efendiyev tarafından kaleme alınan *Karabağ Şikestes*'inde Şuşa'dan sürgün edilen Cümü'nün yaşamı geçmiş ve şimdi ekseninde okuyucuya sunulur. Cümü ve ailesi Buzovna'da işçi yurdunda göçmen olarak yaşar. Buzovna'dan geçen trenin tekerleklerinden çıkan ses, Cümü için şimdinin acı gerçeklerinden kaçıp geçmişe sığınabileceği hayali bir mekân konumundadır. Bu ses Cümü'yü uzun uzun yıllar öncesine, on yedi yaşındayken Yevlah'tan Bakü'ye üniversite sınavına girmek için giderken bindiği trenin tekerleklerinin çıkardığı sese götürür. Cümü bu seste Şuşa dağlarından gelen yanık bir "Karabağ Şikestes"ni duyumsar. O zamanlarda bu türkü Cümü'yü aydınlık, sıcak, büyümlü, mutlu bir dünyaya götürürken, hayalini kurduğu bu dünyanın gerçekle aynı

olmadığını eşi Suna'nın; "Biz insan değiliz! Sürgünüz... Sürgünüz... Sürgünüz..." (s. 81) çığlıkları hatırlatacaktır. Hikâyenin yürek burkan trajikomik tarafıysa işçi yurdu yatakhanelerini vatan eylemeye çalışan göçmen insanlara Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin uygulamış olduğu çifte standarttır. *Karabağ Şikestesini* okuyunca evrenin sınırsız nimetlerinden yoksun bırakılan insanların, var ediliş değerlerinin ellerinden alındığı hüznü türküyü eşlik edeceksiniz.

Ejder Ol'un *Şikâyetçi* adlı hikâyesinde Karabağ savaşından sakat dönen bir adamın, sağ olarak dönebildiğine şükretmesini görürken Elçin Hüseyinbeyli'nin *Gözlerine Gün Düşüyordu* adlı hikâyesinde düşman işgali altındaki köyünde ölmek isteyen bir doktorun macerasına tanık oluruz. Amansız bir hastalığa yakalan doktor ölmeden önce, işgal altındaki köyüne giderek, dünyadaki savaşlara karşı bir başkaldırı nişanesi olacak bir ağaç dikmek istemesi bir insanın ulaşabileceği sağduyunun en uç noktasıdır.

Ganire Paşayeva'nın yazdığı *Yitirdiğim Mutluluk* adlı hikâye Karabağ savaşlarının yaşandığı dönemde akrabalarını, komşularını, sınıf arkadaşlarını hatta kendisini seven birini kaybeden insanın yaşamını anlatır. Hikâyenin kahramanı, kaybettiği her kişinin kendisinden bir şeyler alıp götürdüğünü çok sonra fark eder. Hikâyeyi okuduktan sonra dünyada masum insanlara zulmedildiğine tanık olurken mutluluk kavramını sorgulamadan edemeyeceksiniz.

Agil Abbas'ın *Dolu* romanından alıntılanan *Dolu* adlı hikâyede Drakon ile Peleng adında kahraman iki Azerbaycan gencinin Ermeni askerlerine karşı ölüme meydan okurcasına savaşmalarını görürüz.

İmdat Avşar tarafından kaleme alınan *Karabağ Kaçkınları*'nda yurtlarından ayrılan bir ailenin hazin yaşamı anlatılır. Ailenin bir ferdi olan Seyfettin'in çocuk yaşta çalışmak zorunda kalması ve yapacağı işin ilk gününde kaza sonucu ölümü, savaşın insanların kanını nasıl emdiğinin kanıtıdır. Yine hikâyede yardıma muhtaç anne ve kızı Pünhane'nin; "Karabağ qaçqınıyığ, bir kömək eyleyin" (s.152) diyerek kapı kapı dolaşması, yokluğun/yoksuzluğun insanları düşürdüğü son noktadır. *Karabağ Kaçkınları*'ni okurken Seyfettin'in babasının çaldığı tar yüreğinize sızlatırken Pünhane ve annesinin acınası hali gözünüzün önünden gitmez.

Günel Anarkızı'nın yazdığı *Babama* adlı hikâye, kurgulanışı bakımından bir oğulun babasına yazdığı sıradan bir mektubu anlatıyor gibi gözükse de, hikâyenin arka planında okuru sarıp sarmalayan bir örgü vardır. Bu hikâye kişiler düzlemine insanları koyarak da okunabilir ancak kişilerden ziyade mekân bağlamında okunduğunda hikâyenin vurgulayıcı tonu daha da ön plana çıkarılmış olur. Dolayısıyla mektup yazarı Karabağ'ın; "Her yerde, her yerde sadece onlar var. Beni değiştirmek, kendilerine benzetmek, sonradan da: "Bakın, bunun bedeninde, anadan doğma ve bize ait bir nişane var." demek için, bedenime damga vurmak isteyenler var!" (s.155) gibi cümleleri baba olan Azerbaycan'dan bir yardım çağrısıdır. Çünkü Ermenistan, Karabağ'ın özünü değiştirerek onu öteki konumuna getirmektedir. Ötekileştirilen Karabağ, değer yitimine uğrar ve yavaş yavaş eriyip yok olmaya yüz tutar.

Ermen: Şuşanik'in Aşkı adlı hikâye Mahir Kabiloğlu tarafından yazılmıştır. Hikâye hem Türklerin hem de Ermenilerin nasıl bir karaktere sahip olduklarını anlatan karakter sentezleyici bir öyküdür. Hikâyede aslı Ermeni

olan Şuşanik'in, Karabağ savaşları sonrası yaşanan siyasal süreçte Ahmet ile yaptığı evliliğin arka planındaki gerçek algı anlatılır. Ahmet, Şuşanik'le (evlendikten sonra Süsen adını alır) yaşadığı onca şeye rağmen, Şuşanik'in gerçek niyetini hikâyenin sonunda Şuşanik, hakkında; "...ben onun, Ermeni milletine, halkına olan büyük ve sonsuz sevgisine, artık inanıyordum..." (s.171) gibi düşüncelere kapılmasıyla anlar. Öte yandan Ahmet'in; "Azerbaycanlı bir Türk oğlunun Ermeni kızına muhabbetini terennüm etmişiz. Ama Ermeni kızının Azerbaycanlı Türk oğluna muhabbetinin, kendi milletine olan ulvi muhabbeti karşısında ne kadar da sönük olduğunu anlayamamış, gösterememişiz. Biz Azerbaycan Türkleri, işimiz bitene kadar, Ermeni'ye dayı demeye hazırız. Ama bu, milletin hatırına, geleceği adına, bir Türk'e "Eşim, sevgilim, benim sevgili Türk'üm." diyen, onunla aynı yastığa baş koyan Ermeni kızının yanında, ne kadar da cılız ve gülünçtü" (s.172) sözleri neredeyse tüm Azerbaycan Türklerinin Ermenilere karşı içinde bulunduğu kolektif ruhun yansımalarıdır. Dolayısıyla hikâyede sıkça tekrar edilen; "Vazgen gitti, Mamed geldi! Vazgen gitti, Mamed geldi! Vazgen gitti, Mamed geldi!" (s.168), "Şuşanik gitti, Süsen geldi! Şuşanik gitti, Süsen geldi! Şuşanik gitti, Süsen geldi!" (s.172) gibi ifadeler Türkler olarak kolektif bilinci oluşturan din, millet gibi aidiyet unsurlarını ne kadar da basite indirgediğimizi gösterir. Bundan dolayı kurt postuna bürünmüş düşmanları algılamakta zorlanırsınız. Hikâye okunduğunda kimin dost kimin düşman olduğunu düşünecek, Şuşanik'in millet sevgisinin ne kadarına sahip olduğunuzu düşünmeden edemeyeceksiniz.

Novruz Necefoğlu tarafından yazılan *Akkaya'dan Atılan Kurşun* hikâyesinde Karabağ savaşlarında köyünü kaybeden Rahman ve ailesinin Bakü'ye yerleşmeleri anlatılsa da daha ön planda olan; "toprağı koruyun, toprağı! Analar, yine dünyaya er oğullar getirecek! Ama toprağı doğurmak mümkün değil!" (s.205) anlayışıyla Ermeni işgali altındaki toprakları geri almaya çalışan Şahinlerin öyküsüdür. Şahin, işgal altında olan Akkaya'dan gelen Ermeni kurşunu ile şehit olurken hikâyenin sonunda yeni doğan Şahin bebeklerin sesini duyacak, "bir ölür bin doğarız" sözünü fısıldıyor olacaksınız.

Ekber Koşalı'nın yazdığı *Hak Dünyası* adlı hikâyede ise anası Ermeni, babası Türk, karısı Rus olan Azerbaycan Türk'ü Bekir'in annesinin ölümü üzerine içinde bulunduğu değerler çatışmasına kurban oluşu anlatılır. Bekir'in annesi Nanire Haçikovna babası İbnali Muallim'le evlendikten sonra Naciye Halikkızı olarak ismini değiştir. Dolayısıyla Türk mantığına göre o kişi artık Türk ve Müslüman'dır. *Ermen: Şuşanik'in Aşk* hikâyesinde olduğu gibi yanıldığımız nokta Nanire Haçikovna'nın değişen sadece Ermenice olan ismidir. Dolayısıyla ölen de sadece ten olacaktır. Dolayısıyla Naciye Halikkızı olan Bekir'in annesi öldüğünde bir Ermeni gibi muamele görmek ister. Yine Yaşar Aliyev'in *Ayrılık* hikâyesinde de hemen hemen aynı konu işlenir. Annesi Ermeni olan kahraman, Karabağ olayları olduktan sonra, sırf anası Ermeni olduğu için insan içine çıkamaz, köyde başı eğik gezemez. Hatta anlatıcı kahramanın düşüncelerini şöyle özetler: "Bu kadar insanın içinde, niye bir tek onun annesi Ermeni idi? Onun ne günahı vardı ki, Allah ona böyle bir cezayı reva görmüştü? Hayır, Allah ona niye zulmetsin, ona asıl zulmeden, ona asıl cezayı veren, sabahtan akşama kadar yarı uykulu, yarı sarhoş, bir sinek gibi ortalarda dolaşana babasıydı. Eğer köyün bütün delikanlıları gibi, o da edep erkânla, helal süt emmiş konu komşudan, hısım akrabadan birinin kızına dünür olsa; fırladığı yüzünden bu Ermeni kızıyla, annesiyle evlenmese, oğlan da

bütün bu azabı çekmeyecekti" (s.237). Ermeniler, Türkler ile savaşıma kadar sadık bir milletken gerek 1. Dünya savaşı gerekse Karabağ savaşlarında Türklerle karşı acımasız katliamlara kalkışmaları, kendilerini Türkler açısından tehdit konumuna getirir. Haliyle Ermeniler, yaşanan savaşlardan sonra Türkler için ezeli ve ebedi düşman sıfatı kazanır. Yukarda bahsi geçen hikâyelerde kahramanların içinde bulunduğu çatışma, Ermeniler ile dostluk ve ailevi bağ kuran her Azerbaycan Türk'ü için geçerlidir. Bu tür değerler çatışmasını konu edinen hikâyeleri okurken, olayları yaşayanlar kadar okurlar da vicdani sesin esiri olurlar.

Aydın Tagiyev'in *Duman* adlı öyküsünde Ermeni askerlerine esir düşen genç, orta ve yaşlı üç Türk'ün ölüm karşısında duruşları işlenir. Orta ve yaşlı adam yaşama uğruna ölümden medet umarken, genç delikanlının ölüm karşısında korkusuzca gülüşü, boyun eğmeyişi soğukkanlılığının en güzel örneğidir.

Aslan Quliyev'in yazdığı *Kör Savaşçı* adlı öyküde ise savaşta gözlerini kaybeden asker Ermenilere karşı yiğitçe savaşarak ölmesi anlatılır. Gözlerini kaybeden asker evine döndükten sonra yaşamını acıyla yoğurarak hayata devam eder. Ermenilerin bu kez kendi köyünü işgal etmesi üzerine köyünü terk eden köylülere ve eşine karşı; bir asker olduğunu, kanının son damlasına kadar savaşmak istediğini söyler. *Kör Savaşçı*; "*Ben bu köyde, bu bağda, bahçede, gözlerim kör olsa da, görüyormuş gibi yaşayabiliyorum. Buradan başka bir yerde, yeniden kör olacağım*" (s.220) diyerek aslında gerçek körlüğün vatan toprağını bırakıp kaçmak olduğunu belirtir.

Pervin Nuraliyeva'nın *Çaresiz Yalan*'ında Şuşa'dan sürgün edilen Natevan ninenin "Karabağ kaçkını" olarak Bakü'de yaşamının sona ermesi anlatılır. Şuşa'dan ayrılalı orayı dilinden düşürmeyen Natevan nine, hep bir özlem içerisinde yaşar. Ölüm döşeğinde bile Şuşa'nın havasını, İsa Bulağ'ının soğuk suyunu, Cıdırdüzü'nde öten bülbülleri düşünür ve o yerleri görmeden ruhunu teslim edemez. Ninesinin bu halini gören Rûfet de dayanamaz, ninesini Şuşa'ya götüreceğim diye yalan söyler onu evden alır başka yere götürür. Böylelikle kendisini Şuşa'da, içtiği suyu da İsa Bulağ'ının soğuk suyu zanneden Natevan nine ruhunu, gözü arkada kalmadan teslim eder.

Eyvaz Zeynelov'un *Ceza* adlı hikâyesi, Türk milletinin nasıl engin bir ruha sahip olduklarının göstergesidir. Hikâyede oğlunu şehit eden tutsak Ermeni askerini; "*onu ben yaratmadım ki ben öldüreyim*" (s.253) diyerek affeden Mina Hanım'ın verdiği insanlık dersi çoğu insanın yapamayacağı şeydir. Düşman da olsa insanın değerini, doğuranlar daha iyi bilir... Bir Ermeni ananın halini ancak hikâyede olduğu gibi Türk olan Mina Hanım anlar. Neşet Ertaş'ın da *Aslı Bozuk Deme* adlı türküsünde dediği gibi;

*"Ulu arıyorsan analar ulu
Sevmişiz gönülden olmuşuz kanlı
Analar insandır biz insanoğlu
Aslı bozuk deme gel şu insana ya dost"*

Ermeni de olsa ana yüreği taşıyan her kadında bir insanlık damarı vardır. Dolayısıyla Azerbaycan Türklerinin; "*...çok iyi tanıdığı, hatta ciğerini bildiği Ermenilerin –Düne kadar acıyıp yardım ettiği, kardeş sayıp ekmeğini bölüştüğü- birdenbire silahlanarak üstlerine gelmelerine, şehirleri, köyleri yakıp yıkmalarına, dehşet saçan katliamlar yapmalarına*" (s.244) şaşkınlıkları elde değil. Çünkü Ermenilerin yaptıkları insanlıkta yeri olmayan

şeylerdir. Hikâyede Türklerin öldürmenin, baş kesmenin medenilik olmadığını kanıtlaması hatta kan içen düşmanına bile hak ettiği cezayı verememesi insana gösterdikleri saygının ifadesidir. Bu bağlamda tutsak Ermeni askerini öldürmeyerek; “İşte, en güzel ders! En iyi örnek! Yani: ey Ermeniler, siz bize bakıp insan olamadınız; ama biz size bakıp insanlığımızı kaybettik, artık biz de vahşileştik” (s.248) dedirtmeyen Mina Hanımlar Türk kadının yufka yüreğinin sembolüdür.

Afak Şihli'nin Uzaklarda Bir Köy Vardı adlı hikâyesinde başına gelen olaylardan, çektiği ıstıraplardan dolayı hafıza kaybı yaşayan Suğra ananın söz konusu işgal altındaki köyü olunca orada yaşadıklarını hatırlaması, hasret acısını hiçbir şeyin silmeye gücü yetmediğini gösterir.

Maksat Nur tarafından kaleme alınan *Telefon Oyunu ve Hazin Son* adlı hikâyede ise aşk ve acının birlikte yoğrulduğu, birbirine âşık iki gencin hazin öyküsü anlatılır.

Şuşa Dağlarının Baş Dumanlı adlı hikâyesinde Akif Ali, yiğit Türk kızı Azade'nin, özgürlük uğruna Ermenilere karşı yaptığı kutsal mücadeleyi konu edinir.

İmdat Avşar ve Ganire Paşayeva tarafından hazırlanan “Karabağ Hikâyeleri”, coğrafyanın kader olduğuna inanan ve kendi kaderi üzerinde düşünen Türk Dünyası gençliği yetiştirme perspektifinin ürünüdür. Dolayısıyla “Karabağ Hikâyeleri”, aynı coğrafyanın kaderini yaşayan ve yaşayacak olan Türk Dünyasını; ortak kaderleri üzerinde düşünmeye çağırır.

21. yüzyılın ortak algısı 'birleşerek büyüme ve birlikte varolma'dır. O zaman, Türk Dünyası da ortak bir gelecek projesi etrafında birleşmeye ve kendi kaderleri üzerinde söz sahibi olan gençlik yetiştirmeye mecburdur; aksi takdirde temel odak noktası 'birleşerek büyüme ve birlikte varolma' diye özetlenen çağda, asla kendi yazgılarının belirleyeni olamazlar.

Sözün özü “Karabağ Hikâyeleri”ni okurken elinizden mendili, zihninizden Türklüğü, dilinizden de Türk Dünyası için dua etmeyi ihmal etmeyiniz...

KAYNAKÇA

Çiçek, Kemal (2015). “Kafkasya’da Genel Durum ve Dağlık Karabağ Sorununun Tarihçesi”, **Yeni Türkiye-Kafkaslar Özel Sayısı**, C. VII, Yıl:21 Sayı:77, Temmuz-Aralık, Ankara, s.206-211.

Dinçer, Fatih, (2014), “Savaş ve Toplumsal Bellek İlişkisi Bakımından *İzmir'den Bursa'ya Hikâyeleri*”, **Türk Harp Edebiyatı Konulu 1. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu**, 1-3 Kasım, Çankırı, Ankara: Berikan Yayınevi, s.605-610

Kanter, M. Fatih (2014). “Mehmet Emin Yurdakul’un Şiirlerinde Kimliği Kuran Unsur Olarak Savaşlar ve Tarih Bilinci”, **Türk Harp Edebiyatı Konulu 1. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu**, 1-3 Kasım, Çankırı, Ankara: Berikan Yayınevi, s.331-340.

Keskin, Fatih, (2014), "Dolu Romanı Ekseninde Karabağ Savaşları", **Türk Harp Edebiyatı Konulu 1. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu**, 1-3 Kasım, Çankırı, Ankara: Berikan Yayınevi, s.801-808.

Özgül, M. Kayahan, (2014), "Harp Edebiyatına Harbî Bir Bakış", **Türk Harp Edebiyatı Konulu 1. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu**, 1-3 Kasım, Çankırı, Ankara: Berikan Yayınevi, s.1-18.

Paşayeva, Ganire- Avşar, İmdat (2015). *Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Hikâyeleri*, Ankara: A Yayınları.

Qasımlı, Musa (2015). "Tarihi Kökenleri, Gelişim Seyri ve Barış İniyatifleri Bağlamında Ermenistan'ın Azerbaycan'a Yönelik İşgal Politikaları (1987-2010)", **Yeni Türkiye-Kafkaslar Özel Sayısı**, C. VII, Yıl:21 Sayı:77, Temmuz-Aralık, Ankara, s.26-49.

Vahapzade, Bahtiyar (1991). *Şenbe Gecesinden Geçen Yol*, Bakı.

Vahapzade, Bahtiyar (2005). *Seçilmiş Eserleri*, Bakı: Çaşıoğlu Yay.

Vahapzade, Bahtiyar (2008). *Şenbe Gecesine Geden Yol*, Bakı

